

მარიამ მიხეილის ასული საფაროვა-აბაშიძისა

მარიამ საფაროვა-აბაშიძის არქივი საინტერესო მასალას გვანდის ამ დიდებულ ქალბატონზე, როგორც რევოლუციამდელი ქართული თეატრის ერთ-ერთ ფუძემდებელზე.

მე-XIX საუკუნის 60-იანი წლების მეორე ნახევარი და 70-იანი წლები, ქართული კულტურული ცხოვრების ამოძრავების ხანა გახდა. სწორედ ამ დროს იბადება მუდმივი ქართული თეატრის დაარსების იდეა. მაგრამ ეს ძალიან რთული საქმე აღმოჩნდა. დიდი ხელშეშლა იყო სცენისმოყვარეთა ოჯახების მხრივ (განსაკუთრებით ქალებისთვის); მაშინდელი პატრიარქალური კარჩაკეტილობისა და თეატრზე ცრუნარმოდგენის პირობებში ამა თუ იმ ქალის სცენაზე გამოსვლა ზნეობრივად მიუღებელი იყო.

გ. თუმანიშვილი ეხება რა ამ გარემოებას, მოგვითხრობს: „გვიხდებოდა სულ ახალ-ახალთა ძებნა. ერთი ნიჭიერი აღმსრულებელი ახალთა შორის უკვე ვიპოვეთ. ეს არის მ. მ. საფაროვი, რომელიც განაგრძობდა ჩვენს წარმოდგენებში თამაშობას და სულ უფრო იპყრობდა საზოგადოების სიმპათიებს. საქმე ის იყო, რომ ნათესავეებმა ნება მისცეს მას შესულიყო მომავალ მუდმივ დასში, როგორც პროფესიონალი მსახიობი, მხოლოდ იმ პირობით, თუ იმ დროისთვის გათხოვდებოდა.“

აქედან ჩანს, თუ რა რთული იყო მაშინ ქალისთვის ამ პროფესიის არჩევა, მაგრამ მაკო საფაროვამ ეს შესძლო, თავისი უანგარო სიყვარული ჩადო ამ სფეროში და სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდეც მისი ერთგული დარჩა.

მაკო საფაროვა-აბაშიძისა იყო ერთი იმ მოღვაწეთაგანი, რომლებმაც ჩვენი სცენის სხვა კორიფეებთან ერთად XIX საუკუნის ოთხმოციანი წლების თეატრის ისტორიაში „ოქროს ხანა“ შექმნა.

მარიამ (მაკო) საფაროვა 1860 წლის 18 თებერვალს ქ. თელავში დაიბადა.

მარიამის მამა, მიხეილ სოლომონის ძე საფაროვი, ქართველი გრიგორიანი იყო. მის წინაპარს, რაღაც მიზეზის გამო, გრიგორიანული სარწმუნოება მიუღია. წოდებით აზნაური, ქართველ თავად-აზნაურთა საკრებულოშიც ირიცხებოდა, თავისი ოჯახით სოფელ გავაზში (ყვარლის ახლოს) ცხოვრობდა. დედა – სალომე ივანიშვილისა კარგი მეოჯახე და განათლებული ქალი გახლდათ, მან კარგად იცოდა ქართული ენა და ლიტერატურა.

პატარა მაკო სამ წლამდე მამის ოჯახში იზრდებოდა. ამ ხნის განმავლობაში დედ-მამას შვილები ზედიზედ შეეძინათ. მშობლებისთვის მათი გაზრდა ძნელი შეიქმნა, ამიტომაც ბავშვი გასაზრდელად ბებია ნინომ წაიყვანა.

ნინო (მაკო საფაროვას ბებია) ოჯახის გვირგვინი იყო. იგი გახლდათ ძველი დარბაისელი ქალი, რომელსაც კარგად ჰქონდა შესწავლილი ქართული მწერლობა, ზეპირად იცოდა „ვეფხისტყაოსანი“, საღვთისმეტყველო და საერო ლიტერატურა. პირველი ქმრის (ივანიშვილის) გარდაცვალების შემდეგ, ის სოლომონ ჭავჭავაძეს გაჰყვა ცოლად, რომელიც ყვარელში ცხოვრობდა.

მეორე ქმრიდან ნინოს ორი ქალი ჰყავდა: კატო, რომელიც შემდეგ ოფიცერ აბელოვს (აბელაშვილს) მისთხოვდა, და ლიზა, რომელიც ჩვენი დიდი მწერლის და საზოგადო მოღვაწის, ილია ჭავჭავაძის სატრფო იყო. სწორედ მას უძღვნა პოეტმა თავისი შესანიშნავი ლექსი: „გახსოვს, ტურფავ, ჩვენს დიდ ბაღში მე და შენ რომ ერთად ვრბოდით?“. მათი სიყვარული ქორწინებით ვერ დასრულდა. შემდეგში ლიზა ცოლად გაჰყვა ოფიცერ ალექსანდრე მარჯანიშვილს. ისინი კოტე მარჯანიშვილის მშობლები იყვნენ.

ბავშვობის წლები ცოცხლად იქნა შემონახული მაკოს მეხსიერებაში, უკვე ღრმა მოხუცებულობის დროსაც და თავის მემუარებში ნათლად აგვიღწერს ყვარელში ცხოვრების პერიოდს, სადაც, თავისი ძმებისგან განსხვავებით, ფუფუნებაში იზრდებოდა.

მაკო ჭავჭავაძეების ოჯახთან ერთად თბილისში გადადის საცხოვრებლად. სწორედ აქედან იწყება მის ცხოვრებაში ახალი ხანა. იგი ეცნობა ქართველ ინტელიგენციას, რომლებიც მათი ოჯახის ხშირი სტუმრები იყვნენ, ესენია: აკაკი წერეთელი, რაფიელ ერისთავი,

გრიგოლ წერეთელი და სხვები. ზოგჯერ მათ ილიაც სტუმრობდათ. მემუარებში მაკო შესან-
იშნავად აღწერს, თუ როგორ დაუახლოვდა თითოეულ მათგანს, განსაკუთრებით კი აკაკის,
რომელმაც დიდი როლი შეასრულა მის ცხოვრებაში. მაკო იხსენებს, თუ როგორ წაიყვანეს იგი
აკაკიმ და სერგეი მესხმა გიორგი თუმანიშვილთან და მისი სასცენო ნათლობაც შედგა.

მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა თითქმის ნახევარი საუკუნე ერთგულად ემსახურა ქარ-
თულ სცენას. მისი პირველი დებიუტი 1878 წლის 27 ოქტომბერს შედგა გერმანელთა კლუბის
სცენისმოყვარეთა წარმოდგენაში, როდესაც მოლიერის პიესაში „ჟორჟ დანდენი“ კლოდინას
როლი ითამაშა.

1879 წელს იგი მუდმივმოქმედი თეატრის წევრი ხდება. სწორედ ამ დროიდან ეწოდება
მას „პირველი კომიკური და ვოდვეილური აქტრისა.“ თუმცა არც ტრაგედიებსა და დრამებში
მონაწილეობაზე ამბობდა უარს. ხშირად გამოდიოდა ოპერეტებშიც. მაკო საფაროვა-აბაშიძემ
ნატო გაბუნიასთან, ვასო აბაშიძესთან, ლადო მესხიშვილთან ერთად განსაზღვრა მე-19 საუ-
კუნის მეორე ნახევრის თეატრალური ესთეტიკა, ქართული თეატრის სამსახიობო ხელოვნების
სტილისტიკა.

მუდმივმოქმედ თეატრს პირველი წერილი ილია ჭავჭავაძემ უძღვნა, რომელსაც არც
ერთი თვალსაჩინო საზოგადოებრივი მოვლენა არ გამოეპარებოდა. 1879 წლის აპრილში
„შინაურ მიმოხილვაში“ („ქართ. ნიგნის“ გამოც., მე-IV ტ., გვ. 64) იგი ვრცლად შეეხო თეატრსა
და წარმოდგენებს, პიესების ავკარგიანობას და ბოლოს ამბობს: „აქტიორების ღირსებაზედ
ჯერ-ხანად არა ითქმის რა, ჯერ უჩვევნი არიან ბევრი მათგანი და იმედია, რომ გაინვრთნებიან.
ხოლო წარმომადგენელთა შორის ერთია, რომლისთვისაც ღმერთს მიუმაღლებია დიდი ნიჭი.
მაგ ნიჭის პატრონი საფაროვის ქალია. ეს ისეთი აქტრისაა, რომელიც ჩვენი სცენის თვალი
იქნება, თვალი! ამ აზრისანი არიან ყველანი, ვისაც კი საფაროვის ქალი სცენაზედ უნახავს.
ყოველ სიკეთესთან ერთი სიკეთეც სჭირს, რომ მშვენიერი ქართული გამოთქმა აქვს და ეს სიკ-
ეთე ეხლანდელ დროში, როცა ქართული აღარავის ახსოვს, მეტად ძვირფასი რამ არის.

ილიამ უმნიშვნელო სიტყვების ხმარება არ იცოდა, და თუ მან დაწერა „ყოველ სიკეთეს-
თან“ და არა „ბევრ“ ან „მრავალ სიკეთესთან“, იგი გულისხმობდა, რომ მაკო საფაროვა მაღლ-
მოსილია ყველა იმ თვისებით, რაც მსახიობს სრულყოფილ ხელოვნად აყალიბებს.

მაკო საფაროვა-აბაშიძემ უამრავი სცენური სახე შექმნა. ვრცელია მისი გმირების
გალერეა: გლეხი გოგო ღიზა, მაშუა გოგო (ავტ. ცაგარელის „რაც გინახავს-ველარ ნახავ“, „ციმ-
ბირელი“), მოლიერის კომედიებში (კლოდინა, ტუანეტა), ნატალია, ეფემია (გ. სუნდუკიანის
„ხათაბალა“, „პეპო“), ლუიზა („ორი ობოლი“), ოფელია, კორდელია, დეზდემონა (უ. შექსპირის
„ჰამლეტი“, „მეფე ლირი“, „ოტელო“), თალიკო (აკ. წერეთელის „ბაიყუში“), გიმნაზიელი გოგო
(„ბნელ ოთახში“) და მრავალი სხვა.

ამ და სხვა სასცენო როლების შესრულებისთვის მაკო საფაროვას ჰქონდა უნიკალური
სასცენო ნიჭი და ფიზიკური მონაცემები. აი როგორ ახასიათებს ილია ზურაბიშვილი მსახიობს
თავის ნიგნში „ოთხი პორტრეტი“: „ფიგურა მორჩილი, მაგრამ უნაკლო, პროპორციული აღნა-
გობისა. პირველ წლებში ნაზი, სათუთი. დაქალებაში – ზომიერად ხორცსავსე, მაგრამ მოქნი-
ლი და ელასტიური. ეს ელასტიურობა იყო, რომ ასიკო ცაგარელმა ათქმევინა თავის პეტრუას
(„ციმბირელში“) მაშუა გოგოსთვის: „უჰ, შენ კი გენაცვალე ემაგ წელში... მაკარონივით რომ იმ-
ტვრევი!“ მორჩილი ფიგურა, რომელიც მსახიობს შესაძლებლობას აძლევდა დღეს 15-16 წლის
გოგონა თუ 13 წლის ბიჭი განესახიერებინა, სინამდვილის სრული ილუზიით („ბნელ ოთახში“,
„გულმა იგრძნო“, „პარიზელი ბიჭი“ და სხვა), ხვალ კი თბილისელი მოქალაქის ფაფუკი, ტანაყ-
რილი, თითქმის ფაშფაშა მეუღლე, ან ევროპელი გრან-კოკეტი“.

ყველა სხვა სიკეთესთან, ილიას თქმისა არ იყოს, მაკოს კიდევ ერთი ღირსებაც ჰქონდა:
ეს იყო ეგრეთწოდებული „გრძნობა ზომიერებისა“; არასდროს არავითარი გადაჭარბება, არას-
დროს გატაცება რომელიმე სცენიური ეფექტით. იგი მხატვრული ალლოთი გრძნობდა ავტო-
რის ჩანაფიქრს და სხვა მსახიობებივით არ მიჰყვებოდა სიტუაციის გამაზვიადებელ ტალღას.

მაკო საფაროვა-აბაშიძე მთლიანად იხარჯებოდა თეატრისთვის და, რა გასაკვირია, რომ
პირადული ცხოვრება, კომფორტი და მოსვენება უცხო იყო მისთვის. სცენისთვის თავდადე-
ბულ ქალბატონს საშინელი უბედურება დაატყდა თავს – სმენის პრობლემები შეექმნა. როდე-
საც მაკომ ისე დაჰკარგა სმენა, რომ პარტნიორის ხმა აღარ ესმოდა, გადაწყდა მისი ბედი, იგი
საბოლოოდ გამოემშვიდობა სცენას.

1912 წლის იანვარში, მას სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილე გაუმართეს.

1923 წლის 2 იანვარს ის უკანასკნელად გამოვიდა რუსთაველის დრამატული თეატრის
სცენაზე, კოტე მარჯანიშვილის მიერ დადგმულ სპექტაკლში, „მზის დაბნელება საქართველო-
ში“ (ავტ. ზ. ანტონოვი).

1925 წელს მიენიჭა საქართველოს სახალხო არტისტის წოდება.

მაკო საფაროვა-აბაშიძე გარდაიცვალა 1940 წლის 11 დეკემბერს. დაკრძალულია ვაკის
სასაფლაოზე.

მაკო საფაროვა-აბაშიძის პირადი საარქივო ფონდი

ბიოგრაფიული და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ამსახველი მასალა

1. თელავის საქალაქო სასწავლებლის საქველმოქმედო საზოგადოების წარმომადგენლის სამადლობელი მიმართვა მ. საფაროვა-აბაშიძისადმი, მათ მიერ გამართულ კონცერტში მონაწილეობის გამო. [ჩატარდა 1887 წ. 14 ნოემბერს].

1887 წ. 16 ნოემბერი. ხელნაწერი. შავი მელანი. ბლანკი. რუსულ ენაზე. 1 ფ.

2. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის თხოვნა ქუთაისის ქალაქის მმართველობისადმი, რათა ნება დაერთოს მას ქალაქის თეატრის (ყოფილი ხაზაროვის თეატრი) 8 წლის ვადით გადაცემის შესახებ. მოხსენებელია, რომ ამ პერიოდში შესრულებული იქნება ყველა ნაკისრი ვალდებულება და პირობა.

1895 წ. 16 ივნისი. ხელნაწერი. დამონმებული დედანთან 1937 წ. 7 ოქტომბრით, ქუთაისის ოლქის არქივ-ბიუროს მიერ. ხელმოწერა არ იკითხება. ფანქარი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

3. მაკო საფაროვა-აბაშიძის თხოვნა ქუთაისის ქალაქის მმართველობისადმი, რათა ნება დაერთოს ქალაქის თეატრის დაქირავებაზე (ყოფილი ხაზაროვის თეატრი). მითითებულია იმ ვალდებულებების შესახებ, რასაც მარიამ საფაროვა იღებს თავის თავზე თეატრის კეთილმოწყობისთვის.

პირი: ბესარიონ დიმიტრის ძე ჟღენტი.

1895 წ. 14 ივნისი. ავტოგრაფი. ლურჯი მელანი. 2 ფ.

4. მაკო საფაროვასადმი გაცემული ამონაწერი თბილისის სანოტარო არქივიდან, მიწების შესყიდვის შესახებ.

1898 წ. ხელნაწერი. შავი მელანი. შტამპით, გერბით, ბეჭედდამული ჭვირნიშნისანი ფურცელი. დამონმებული თბილისის სანოტარო არქივის მიერ. ხელმოწერა არ იკითხება. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

5. ქართული დრამატული საზოგადოების სახელით, ვასილ სულხანიშვილის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. სთხოვს წარმოდგენაში (?) მონაწილეობის მიღებას.

1899 წ. 20 ოქტომბერი. ხელნაწერი. მელანი. შტამპით. რესტავრირებული. ხელნაწერს ერთვის რესტავრაციის აღმწერი ფურცელი, ლაბორატორიის გამგის ხელმოწერით. 1 ფ.

6. ურთიერთდამხმარე საზოგადოების სამმართველოს სამადლობელო მიმართვა მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. მადლობას უხდის საზოგადოების ფონდის გაძლიერებისთვის სპექტაკლში მონაწილეობით, რომელიც შედგა 1902 წ. 12 მაისს.

1902 წ. 20 მაისი. ხელნაწერი, შავი მელანი. ბლანკი. ხელს აწერს: საზოგადოების თავმჯდომარე – კ. ალიხანოვი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

7. მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი მიძღვნილი მიმართვა მისი ნიჭის უცნობი თავყვანისმცემლისგან.

1903 წ. 30 იანვარი. დასტამბული. 1 ფ.

8. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის თხოვნა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი, თბილისის საკრებულოში გამართულ წარმოდგენაში („ბიძიასთან გამოხმაურება“) მონაწილეობის მიღებასთან დაკავშირებით.

1907 წ. 6 დეკემბერი. ქ. თბილისი. ხელნაწერი. მელანი. ბლანკი. ხელს აწერს: თავმჯდომარის მოადგილე – ნ. ცხვედაძე, მდივანი – ს. ფირცხალავა. 1 ფ.

9. ქართული დრამატული საზოგადოების მიმართვა (კონკრეტული საზოგადოებისადმი ან პირისადმი?) მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის საიუბილეო საღამოს მოწყობასთან დაკავშირებით.

1912 წ. დასტამბული. თავფურცელზე მაკო საფაროვას ფოტო. 2 ეგზემპლარი.

მეორე ეგზემპლარი ქართულ და რუსულ ენებზე. 2 ფ.

10. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის პროფკავშირების წიგნაკი – სასცენო მოღვაწეთა კავშირი აბრევიატურით „рабис“.

1921წ. დამონმებულია ბეჭდით. დაზიანებული (ჩაკრულია მარიამ საფაროვა-აბაშიძის

სურათი). რუსულ ენაზე.

11. მხატვრულ მეცნიერებათა სახელმწიფო აკადემიის თეატრალური სექციის თხოვნა მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი ანკეტის შევსების შესახებ.

1925 წ. 28 ოქტომბერი. ქ. მოსკოვი. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

12. საქართველოს სოციალური უზრუნველყოფის სახალხო კომისარიატის მოწმობა. მოწმობა ადასტურებს, რომ მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა ნამდვილად არის სახალხო კომისარიატის პერსონალური პენსიონერი და ლეზულობს თვეში 250 მან. ცნობა ეძლევა სამედიცინო დანებსებულებაში („ლეჩკომბინატში“) წარსადგენად.

1935 წ. 25 მაისი. ნაბეჭდი. შევსებულია მელნით. დამონმებული ბეჭდით. 1 ფ.

13. საქართველოს სოციალური უზრუნველყოფის სახალხო კომისარიატის მოწმობა. რომელიც ადასტურებს, რომ მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა ნამდვილად არის სახალხო კომისარიატის პერსონალური პენსიონერი და ლეზულობს თვეში 250 მან.

1936 წ. აგვისტო. ხელს აწერს: სახ. სოც. უზრუნველყოფის სექტორი: გ. მერკვილაძე (?) მდივანი – (გვარი არ იკითხება). ნაბეჭდი. შევსებულია მელნით. დამონმებულია ბეჭდით. 1 ფ.

14. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მიმართვა ხელოვნების სახლის დირექციისადმი, ვლადიმერ მესხიშვილის ხსოვნის საღამოს აღნიშვნის შესადებ.

1938 წ. 7 აპრილი. დ. ჩხეიძის ავტოგრაფი. მელანი. 8 ფ.

15. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მიმართვა კოტე მარჯანიშვილის სახელობის თეატრის არტისტებისადმი.

1939 წ. 15 იანვარი. ილია ზურაბიშვილის ავტოგრაფი. მელანი. 4 ფ.

16. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მიმართვა საქართველოს სათეატრო მუზეუმის დირექტორისადმი. სთხოვს გადადონ მუზეუმში დანიშნული 80 წლის იუბილესადმი მიძღვნილი საღამო მისი ავადმყოფობის გამო.

1940 წ. 5 აპრილი. ხელნაწერი. მელანი. 2 ფ.

17. მაკო საფაროვა-აბაშიძის მიერ საქართველოს სათეატრო მუზეუმისათვის გადაცემული ნივთების სია.

უთარილო. ნაბეჭდი. ხელს აწერს: მუზეუმის დირექტორი დ. არსენიშვილი. დამონმებული ბეჭდით. 2 ფ.

18. კოტე მესხის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი, სადაც სთხოვს მონაწილეობა მიიღოს ვ. მოროსა და ს. სარდუს ოთხმოქმედებიან პიესაში: „მადამ სან-ჟენ“-ში.

უთარილო. ხელნაწერი. მელანი. ბლანკით მარჯვ. ზედა კუთხეში: „ქართული საზოგადოების გამგეობა“. რესტავირებული. ხელნაწერს ერთვის რესტავრაციის აღმწერი ფურცელი, ლაბორატ. გამგის ხელმოწერით. 1 ფ.

19. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები და დახასიათება.

უთარილო. ნაბეჭდი. 7 ფ.

20. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის განცხადება. რუსთაველის თეატრის გამგეს დათიკო ჩხეიძეს სთხოვს წარმოდგენის გასამართად ერთი დღის დანიშვნას.

უთარილო. 28 აპრილი. ავტოგრაფი. მელანი. ჭვირნიშნისანი. 1 ფ.

21. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მიმართვა იოსებ ზაქარიას ძე ანდრონიკაშვილის საიუბილეო კომიტეტს [მადლობას უხდის ანდრონიკაშვილების ოჯახს ქართული თეატრის განვითარებისთვის განეული ღვაწლისთვის და სწუხს, რომ ავადმყოფობის გამო პირადად ვერ ულოცავს იუბილარს].

უთარილო. სათეატრო მუზეუმის საქმ. მმართველის როსტომაშვილის ავტოგრაფი. მელანი. დამონმებულია ბეჭდით. 1 ფ.

შემაჯავებელი მოღვაწეობის ამსახველი მასალა

22. ადრესი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1883 წ. 22 ივნისი. ქ. ბათუმი. ხელს აწერენ: კნენინა დ. დადიანისა, კნ. კ. ერისთავისა, ქ. ჟუ-რულისა, დ. გაბაშვილისა, თავადი მ. ლორთქიფანიძე, თავ. ი. აბაშიძე, თავ. ი. წულუკიძე, თავ. ს. ერისთავი, თავ. ს. ამირეჯიბი, კ. შანშიევი, ი. პუკულა, მ. ზედგინიძე, დ. კლდიაშვილი, მ. ნათაძე. პოლიგრაფიული ნაბეჭდი. 1 ფ.

23. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის ჩანაწერები მის მიერ შესრულებული როლების შესახებ: 1. „ორი ობოლი“ – ლიუზა; (მოქმ. I. სურ. I). 2. „ბიძიასთან გამოსუმრება“. 3. „აღლუმი“ – ნუცა. 4. „ხანუმა“ – სონა. I. მოქმ. 5. „ხანუმა“ – სონა. II მოქმ. 6. „პეპო“ – ეფემია. 7. „ად-ვოკატან“ – ნაზიანი; „ბნელ ოთახში“ – საშენკა. 8. „ბარაქალა მასწავლებელი“ – თიკო. 9. „თავხედი“ – ლიუზა. (მოქმ. I. გამოსვლა X. 1900 წ.) 10. „ახირებული“ – ლიუზა. (მოქმ. I გამოსვლა I.) 11. „ტურლივეს“ როლში (მოქმ. I გამოსვლა I სურ. 2. 1896 წ. 10 იანვარი) 12. ფრაგმანტი პიესიდან (?) 13. „მშვიდობით ოცნებავ“ – (3 წაწილად დაკეცილი თაბახის ფურცელი, ძლიერ დაზიანებული. აქვე მითითებულია რეკვიზიტები).
1896-1900 წწ. ხელნაწერი. შავი მელანი. 67 ფ.

24. უცნობი ავტორის ლექსი, მიძღვნილი საფაროვა-აბაშიძისადმი მისი შემოქმედებითი მოღვაწეობის 25 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.
1907 წ. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.

25. ვინმე „უსუსური“-ს ფსევდონიმით მიძღვნილი ლექსი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი.
1912 წ. 15 მაისი. ოზურგეთი. ხელნაწერი. შავი მელანი. დაზიანებული (არასტანდ. 1 გრძელი ფურცელი)

26. ქუთაისის რეალური სასწავლებლის მოსწავლის – შალვა ლამბაშიძის მისალოცი სიტყვა მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი მისი სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.
1912 წ. 17 (ივლისი?) ივანობისთვე. ყვირილა. ხელნაწერი. შავი მელანი (ფოტოპირი, ფოტო ბაბოვისა. ჟურნალი „საბჭ. ხელოვნება“.). 2 ფ.

27. ნაძალადევის სახალხო თეატრის რუსული წრის მილოცვა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი, მისი სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.
1912 წ. 4 მარტი. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

28. გაზ. „თემი“-ში 57 დაბეჭდილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სამადლობელი სიტყვა მისი სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებით, ამონერილი სათეატრო მუზეუმის საქმეთა მმართველის გ. როსტომაშვილის მიერ.
1912 წ. სათეატრო მუზეუმის საქმართველის გ. როსტომაშვილის ავტოგრაფი. მელანი. დამონებულია ბეჭდით.

29. თბილისის სახალხო თეატრის უკრაინული დრამატული სექციის ადრესი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი.
1912 წ. ხელნაწერი. მელანი. ხელს აწერს: უკრაინის დრამატული წრის თავმჯდომარე (ხელმოწერა არ იკითხება). 1 ფ.

30. მარიამ საფაროვა აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებული მისალოცი ადრესები:

დოკუმენტების მიმღებრობითი აღწერილობა:

ოდესის ქართველი სტუდენტებისგან. ხელს აწერენ: ელენე ასლანიშვილი, ვარდიკო მოსეშვილი, ნატაშა ვაჩიშვილი, სოსო ასლანიშვილი, გ. ხორომანსკი, სოსო მაჭავარიანი, დიმიტრი მეფისაშვილი, მიშა იაშვილი, ტარასი თურმანიძე, ნიკო მაჭავარიანი, კონია ჯაფარიძე, თ. დადემქელიანი, ა. წერეთელი, მ. რატანი, რ. იშხნელი, ნინო მიქელაძე, რეზო მაჩაბელი და სხვები. [ხელნ. მელნით, 2 ფ. (2 გვ.) უთარილო].

გაზ. „კავკაზსკაია რეჩის“ რედაქციისგან [ხელნაწერი, მელანი. თბილისი. 1912 წ. 22 იანვარი].

სამტრედიის სცენის მოყვარულთა სახელით ს. ილორელისგან [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. 1 თებერვალი].

თბილისის ქალაქის მმართველობის მისალოცი დადგენილება. ხელს აწერენ: ქალაქის თავი, სამმ. წევრები და მდივანი (?) [დასტამბული. რუსულ ენაზე. 1 გვ.]

„ახალი კლუბი“-ისგან [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

ავლაბრის თეატრის საბჭოსგან. თავმჯდომარე (?): წევრები (?). [ხელნაწერი. მელანი. რუსულ ენაზე. 1 გვ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

თბილისის პირველ ვაჟთა გიმნაზიის მოწაფეებისგან [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

მილოცვა ნინო ყიფიანისგან [ხელნაწერი. მელანი. 2 ფ. (2 გვ.) 1912 წ. 22 იანვარი.]

ნაძალადევის ახლადდაარსებულ სცენისმოყვარეთა წრისგან. წრის გამგეობის თავმჯდ. ა. ქობულაშვილი. წევრები: ნიკო ცილიკიშვილი, ბ. დვალაძე, გრ. ჩარკვიანი და სხვები. წრის გამგეობის მდივანი: იასონ ფანიაშვილი. [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

სომხური სცენის მოღვაწეთა სახელით: (?) [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. თბილისი.]

მისალოცი ადრესი? სომხურ ენაზე. ხელმოწერებით. [1 გვ. უთარილო]

სომხურ წარმოდგენების მმართველი სცენის მოყვარულთა სექციისგან. თავ-რე: გ. ფირუმიანი. მდივანი: (?) [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ.]

ქართლ-კახეთის თავად-აზნაურობის წინამძღოლთა და დეპუტატთა მინდობილობით, დუშეთის მაზრის თავად-აზნაურობის წინამძღოლი თავადი დ. გურამიშვილი. [ნაბეჭდი. 1 გვ. უთარილო.]

ქართული სიტყვაკაზმული მწერლობის საზოგადოების საბჭოსგან. თავ-რე: გრ. რცხილაძე, მდივანი: ი. ეკალაძე-ცინცაძე. [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებისგან [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. უთარილო.]

ნაძალადევის სცენის მოყვარულთა წრისგან. ხელს აწერენ: წრის გამგეობის თავ-რე (?) მდივანი: იასონ ფანიაშვილი, წევრები: გრ. ჩარკვიანი, ზაქარია ლომოური და სხვ. [ხელნაწერი. მელანი. 1 ფ. (2 გვ.) 1912 წ. 4 მარტი.]

ჭიათურის ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობისგან. [ხელნაწერი. მელანი. 1 ფ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოებისგან. ხელს აწერენ: იპ. ვირთაგავა, ლ. ბოცვაძე. [ხელნაწერი. მელანი. 2 ფ. უთარილო.]

თბილისი ხელოსანთა წარმომადგენლობის სახელით, ხელოსანთა თავი – კარაპეტ სერეზიანცი, წევრები: ი. ნ. მხეიძე, მ. ს. მელენჩუკი, ე. პ. ოთაროვი, ა. მიკირტუმოვი და სხვები. [ხელნაწერი. მელანი. 1 ფ. უკრაინულ ენაზე. 1912 წ. 22 იანვარი.]

ქუთაისის ქართული გიმნაზიის მასწავლებელთა კორპორაცია. ნაბეჭდი. 1 გვ. 1912 წ.

გორის ქართველი საზოგადოება. ქ. გორი. [ხელნაწერი. მელანი. 1 გვ. 1912 წ. 22 იანვარი.]

31. თელავის საზოგადო საკრებულო დარბაზში შემდგარი ორი წარმოდგენა მაკო საფაროვა-აბაშიძის მონაწილეობით. I წარმოდგენა – ბაიაჩის კომედია „პარიზელი ბიჭი“ – 2 მოქმ. II წარმოდგენა – ვოდევილი: „გულმა იგრძნო“, (მაკო საფაროვა-აბაშიძის თარგმანი) 1913 წ. 25 აგვისტო. ნაბეჭდი. 2 ფ.

32. მისალოცი ღია ბარათი საქართველოს წითელი ჯვრის საზოგადოების ცენტრალური კომიტეტისაგან, მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი, მისთვის რესპუბლიკის სახალხო არტისტის წოდების მინიჭებასთან დაკავშირებით.

1925 წ. 17 მაისი. ხელს აწერს: წითელი ჯვრის საზოგადოების თავმჯდომარე – პ. კიკალიშვილი. ნაბეჭდი. 2 ფ.

33. ნინო ყიფიანის მისასალმებელი სიტყვა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი, მისთვის საქართველოს სახალხო არტისტის წოდების მინიჭების გამო.
1925 წ. 17 მაისი. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 2 ფ.

34. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მისასალმებელი სიტყვა საიუბილეო კომიტეტისა და იოსებ ზაქარიას ძე ანდრონიკაშვილისადმი. მადლობას უხდის ქართული მუდმივმოქმედი თეატრის მოღვაწეების დახმარებისა და თანაგრძნობისათვის. სწუხს, რომ ავადმყოფობის გამო პირადად ვერ ულოცავს მას.
1926 წ. 8 თებერვალი. ხელნაწერი. შავი მელანი. 1 ფ.

35. მარჯანიშვილის თეატრის ახალგაზრდა მსახიობთა მიმართვა მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი სპექტაკლ „დები ჟერარის“ დადგმასთან დაკავშირებით.
1939 წ. 20 მაისი. თბილისი. ხელნაწერი. ხელს აწერენ: დოდო თოდრია, ვალერიან შენგელია, ვასო კახნიაშვილი, ივანე ქურხული, მირიან სარქისოვი, გ. ბასილაია, გრიგოლ კობიაშვილი, გოგი კიკვაძე, ალექსი ჩხეიძე. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 1 ფ.

36. სსსრ სახკომსაბჭოსთან არსებული ხელოვნების საქმეთა სამმართველოს მილოცვა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი დაბადებიდან 80 წლის იუბილეს აღსანიშნავად.
1940 წ. 25 თებერვალი. ნაბეჭდი. 1 ფ.

37. საქართველოს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის მილოცვა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი, მისი 80 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.
1940 წ. 24 თებერვალი. ნაბეჭდი. ხელს აწერს: მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის მდივანი – ირაკლი აბაშიძე. 1 ფ.

38. რუსთაველის თეატრის დირექციისა და მსახიობების მილოცვა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი, მისი 80 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.
1940 წ. 24 თებერვალი. ნაბეჭდი. ხელს აწერს: რუსთაველის თეატრის დირექტორი, სამხატვრო ხელმძღვანელი, სსრკ სახალხო არტისტი – ა. ვასაძე. 1 ფ.

39. საქართველოს სახკომსაბჭოსთან არსებული ხელოვნების საქმეთა სამმართველოს მილოცვა მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი 80 წლის იუბილესთან დაკავშირებით. აღნიშნულია საბჭოთა ხელისუფლების ღვაწლი ქართული თეატრის განვითარების საქმეში.
1940 წ. 25 თებერვალი. ნაბეჭდი. 1 ფ.

40. ელისაბედ ჩერქეზიშვილის სიტყვა, წარმოდგენილი მ. საფაროვა-აბაშიძის 80 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.
1940 წ. 7 აპრილი. ხელნაწერი. ხელს აწერს: მუზეუმის თანამშრომელი – თ. ჭავჭავაძე. მელანი. 4 ფ.

41. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სიტყვა მის იუბილეზე. [მადლობას უხდის დამსწრე საზოგადოებას დაფასებისთვის და აღნიშნავს, რომ ავადმყოფობის გამო ეს მისი უკანასკნელი გამოსვლაა აუდიტორიის წინაშე.]
უთარილო. ავტოგრაფი. ლურჯი მელანი. 2 ფ.

42. პიესა „პარიზელი ბიჭი“. [გადაწერილია მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მიერ.]
უთარილო. ავტოგრაფი. მელანი. (აკინძული, 29-ე გვ. ამოვარდნილი) ჩასწორებული ლურჯი და წითელი მელნით. 37 ფ.

43. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სიტყვა გაგზავნილი ელისაბედ ჩერქეზიშვილის 50 წლის იუბილეზე. [მაკო საფაროვა ავადმყოფობის გამო ტექსტის წაკითხვა დაევალა დავით ჩხეიძეს.]
უთარილო. დ. ჩხეიძის ავტოგრაფი. ლურჯი მელანი. ფანქარი. 2 ფ.

44. სახალხო სახლის სომხური წარმოდგენების მმართველი სცენის მოყვარულთა სექციის მილოცვა მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი სასცენო მოღვაწეობის 32 წლის იუბილეს გამო.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. ძლიერ დაზიანებული. 1 ფ.

45. ი. მჭედლიშვილის ლექსი მიძღვნილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი. ნაკითხული მისი 30 წლის იუბილეზე.

უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. 1 ფ.

46. მარიამ ლუკაშვილის ლექსი მიძღვნილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. ნაკითხული მისი სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებით.

უთარილო. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 1 ფ.

47. გაზ. „თემის“ რედაქციის თანამშრომელთა და ასოთამწყობთა სახელით, ამავე გაზეთის თანამშრომლის ბ. მ. წულუკიძის მიერ ნაკითხული ადრესი მაკო საფაროვა-აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილეზე.

უთარილო. ნაბეჭდი. დაზიანებული. 2 ფ.

მოგონებები

48. მოგონება მიძღვნილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი, დაწერილი ბიბლიოგრაფ ა. ყ. ლომიძის მიერ. [გარდა ბიბლიოგრაფიული ცნობებისა (გაზ. „თემი“-ს სარედაქციო წერილი 55, 23/1 1912 წ.) შესულია: ამონაწერები მაკო საფაროვას სცენაზე მოღვაწეობის შესახებ /1879-1906 წწ./; აკაკი წერეთლის, ვალერიან გუნიას, მ. წულუკიძის მისასალმებელი სიტყვები და სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილეს მასალები /1912 წ./. სოფრომ მგალობლიშვილის, პეტრე უმიკაშვილის, ილია ზურაბიშვილის მოგონებები; ალ. ბურთიკაშვილის, სერგო გერსამიას ნარკვევები. საგაზეთო სტატიები: აკაკი წერეთლის წერილი გაზეთ „თემში“, გაზ. „კომუნისტი“ – მარიამ საფაროვა-აბაშიძის ცხოვრების გზა /1940 წ. 5 თებერვალი/; აგრეთვე ცნობები მარიამ საფაროვა-აბაშიძის დაკრძალვის შესახებ გაზეთ „კომუნისტი“-დან. შალვა დადიანის სიტყვა დაკრძალვის დღეს.

1957 წ. ნაბეჭდი. აკინძული ნიგნად. 333 ფ.

49. ერთ-ერთი თავყანისმცემლის მონათხრობი. იგონებს როგორი სიძლიერითა და ოსტატობით წარმოთქვა ფრაზა „მრცხვენია ღმერთამნი“ უკვე სმენადაკარგულმა მსახიობმა, აგრეთვე იხსენებს სავინას მიერ საფაროვა-აბაშიძის შემოქმედების შეფასებას; მთხრობელი ესწრებოდა მაკო საფაროვა-აბაშიძის დაბადებიდან 80 წლის იუბილეს.

უთარილო. ნაბეჭდი. 4 ფ.

50. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მოგონებები: 1. აკაკი წერეთელთან შეხვედრის შესახებ (გვ. 5-6); 2. სერგეი და ივანე მესხების შესახებ (გვ. 6-7); 3. ვასო აბაშიძის შესახებ (გვ. 9-10); 4. სანდრო ყაზბეგის შესახებ (გვ. 13-23); 5. ნატო გაბუნია-ცაგარელის შესახებ (გვ. 31-33); 6. ბაბო ავალიშვილი-ხერხეულიძის შესახებ (გვ. 34); 7. მაშო ყიფიანი-ქართველიშვილისა და მაშო მძინაროვას შესახებ (გვ. 34); 8. ბაბო კორინთელი-ყიფშიძის შესახებ (გვ. 34); 9. ქეთო ანდრონიკაშვილის შესახებ (გვ. 35); 10. კოტე მესხის შესახებ (გვ. 36-38);

უთარილო. ილია ზურაბიშვილის ავტოგრაფი. ფანქარი. 38 ფ.

51. მაკო საფაროვა-აბაშიძის მემუარების შავი ხელნაწერი: I. ავტოგრაფიული ცნობები; II. აკაკის გაცნობა. პირველ სპექტაკლზე დასწრება და შთაბეჭდილებები. პირველი რეპეტიცია იოსებ ანდრონიკაშვილის სახლში, სადაც ეცნობა ვასო აბაშიძეს, კოტე ყიფიანს, შაშნიაშვილსა და ავალიშვილს.

უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. მელანი. 6 ფ.

52. მემუარები. მაკო საფაროვა-აბაშიძე იგონებს სოფელ ბეჟანიანს, მამას და თავის სიყმანვილეს; აქვეა მოგონებები ლადო მესხიშვილსა და კოტე ყიფიანზე.

უთარილო. ხელნაწერი. შავი და ლურჯი მელანი. 2 ფ.

53. მემუარები. მაკო საფაროვა-აბაშიძე იგონებს, თუ როგორ გადავიდა საცხოვრებლად სოლომონ ჭავჭავაძის ოჯახში. საუბრობს სოლომონის პიროვნულ თვისებებზე; იგონებს პირველი შეხვედრა აკაკისთან. სერგეი მესხის მიერ ყმანვილი მაკოს პირველი მიპატიჟება სპექტაკლზე; წარდგენა გიორგი თუმანიშვილთან; ანასტასია წერეთლის გაცნობა; სახლში ზაქარია ანდრონიკაშვილთან – პირველი როლის შესწავლა.

უთარილო. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 3 ფ.

54. მემუარები. მაკო საფაროვა-აბაშიძე წერს, თუ რა სიღარიბის ზღვარზე იმყოფე-

ბა მაშინდელი ქართული თეატრი. როგორ განიცდიდა იგი კოსტუმების და დეკორაციების სიმცირეს. იხსენებს სანდრო ყაზბეგთან ურთიერთობას და კუროოს სპექტაკლში – „მეფე ლირი“ – რომელიც შეემთხვათ დიდ მწერალსა და ვასო აბაშიძეს.
უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. 3 ფ.

55. მემუარები. მაკო საფაროვა-აბაშიძე ხელნაწერში თავის თავს არაპროფესიონალ მწერალს უწოდებს და ბოდიშს უხდის მკითხველს „არალიტერატურული კილოთი“ ნაწერ-ისთვის. იგონებს ისტორიას კაბის შესახებ, რომელიც ადმინისტრატორ ადამ ჩუბინიშვილს სთხოვა სპექტაკლისათვის. [ამ ეპიზოდით იგი აგვიღწერს, თუ რა სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული მაშინდელი თეატრის კოსტუმირება.]
უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი (გრძელი, არასტანდარტული). 2 ფ.

56. მოგონებები სანდრო ყაზბეგზე.
უთარილო. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 1 ფ.

57. მემუარები. ფრაგმენტი. იხსენებს კოტე მარჯანიშვილის დაბადებას. [ფურცლის მე-2 გვერზე მინერილია ლექსის ერთი სტროფი მიძღვნილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. ავტორი (?)]
უთარილო. ავტოგრაფი. ფანქარი. მელანი. 1 ფ.

58. მემუარები. მაკო საფაროვა-აბაშიძე იხსენებს ლადო მესხიშვილს, საუბრობს მის პიროვნულ თვისებებზე.
უთარილო. ხელნაწერი. მელანი. 2 ფ.

59. მემუარები. ლაპარაკია კოტე და დიმიტრი ყიფიანების დიდ ამაგსა და დამსახურებაზე ქართული თეატრის მიმართ.
პირი: ზაქარია ანდრონიკაშვილი, გიორგი თუმანიშვილი.
უთარილო. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. ფანქარი. 4 ფ.

60. მემუარები. ფრაგმენტი. იხსენებს მამას, სოლომონ ჭავჭავაძის ოჯახს, დეიდებს, აკაკის, სერგეი მესხს.
უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. 1 ფ.

61. მემუარები. მარიამ საფაროვა-აბაშიძე იხსენებს შეხვედრას 10 წლის უნახავ მამასთან, აგრეთვე ძმის, შაქროს უდიდეს სიყვარულს თეატრისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. 1 ფ.

62. მემუარები. იხსენებს დედინაცვლის ჩამოსვლას ქალაქში, თუ როგორ მიიყვანა იგი ვინმე ბერიძემ მასთან სახლში.
უთარილო. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. ფურცელი დაზიანებულია. 2 ფ.

63. მემუარები. /ფრაგმენტი/ საუბრობს პიროვნებაზე (?) რომელმაც მხოლოდ 2 სეზონი ითამაშა სცენაზე და შექმნა მშვენიერი სახეები: „ყვარყვარე თუთაბერში“ – კაკუტა, „ჰოპლაში“ („ჰოპლა, ჩვენ ვცოცხლობთ“) – პროფესორი. მწუხარებას გამოთქვამს, რომ ამ პიროვნების სახით ქართულმა თეატრმა ნიჭიერი აქტიორი დაკარგა.
უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. დაზიანებული. 1 ფ.

64. მემუარები. საუბრობს თეატრზე. სწუხს, რომ ფიზიკური მდგომარეობა ხელს უშლის ემსახუროს საყვარელ საქმეს განახლებულ ეპოქაში.
უთარილო ხელნაწერი. მელანი. 1 ფ.

65. მოგონებები გაბრიელ სუნდუკიანზე. გადმოგვცემს მისი გაცნობის პირველი შთაბეჭდილებას.
უთარილო. ხელნაწერი. მელანი. ფანქარი (გადაჭრილი თაბახის ფურცლები). 5 ფ.

პროგრამები

66. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის ბენეფისის პროგრამა. I. მოქმ. წარმოდგენილი იქნა ვალერიან გუნისას 4 მოქმედებიანი კომედია „ალღუმი“. მონაწილეობდა მთელი დასი. II. მოქმ. კონცერტი. მონაწილეობდნენ ოპერის მსახ. გაშინსკისა, არციბაშევისა, შტიინბერკი, ტომა-

შევიჩი, სოლსკი, ბარათაშვილი.

1903 წ. 30 იანვარი. დასტამბული. ქართულ და რუსულ ენებზე. 2 ფ.

67. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის დაბადებიდან 80 წლისთავისადმი მიძღვნილი საღამოს პროგრამები. პროგრამა-მოსაწვევი.

პირი: ა. ინაშვილი, გ. ბუხნიკაშვილი.

1940 წ. 7 აპრილი. დასტამბული. ოთხი ეგზემპლარი. 4 ეგზ.

68. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის დაბადებიდან 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საღამოს მოსაწვევი ბარათი-პროგრამა. საღამო დაინიშნა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო თეატრის საკონცერტო დარბაზში.

1960 წ. 29 თებერვალი. ნაბეჭდი. 2 ფ.

ჰისტორიული მიმკვიდრეობა

69. ილიკოს (ძმის) პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1890 წ. 31 დეკემბერი. პარიზი. ხელნაწერი. შავი მელანი. ძლიერ დაზიანებული, ორივე ფურცელი გახეულია შუაზე. 2 ფ.

70. გინზბურგის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. სთავაზობს თავის სამსახურს ოპერეტის ჟანრში და უყენებს თავის პირობებს. რეკომენდაციას უწევს ვინმე ლიაპი (?)

1893 წ. 7 მაისი. ნოვოჩერკასკი. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

71. ოპერეტის მომღერალ ა. სმოლინას წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. წერილში პირობებს უყენებს ერთ სეზონზე თბილისში საგასტროლოდ ჩამოსვლასა და საკონცერტო თანხებზე შეთანხმების შესახებ.

1893 წ. 5 ივნისი. ხელნაწერი შავი მელნით. წერილი ლოგოთი, ზედა მარცხ. კუთხეში. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

72. ივანე მესხის წერილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი. სთხოვს ჩასვლას ბათუმში „ქართულ საღამო“-ში მონაწილეობის მისაღებად.

1896 წ. 12 დეკემბერი. ხელნაწერი. შავი მელანი. ბლანკიანი. ძლიერ დაზიანებული. 2 ფ.

73. ნატო გაბუნია-ცაგარელის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. საუბარია ა. ცაგარელის ახალი პიესის „ფენიზა“-ს შესახებ, რომელსაც უძღვნის მაკო საფაროვა-აბაშიძეს.

1898 წ. 7 მარტი. ჭალადიდი. ხელნაწერი. შავი მელანი. დედანთან ერთად დევს არქივარუსის ძვ. ხელნაწერი. 2 ფ.

74. ნიკოლოზ ბიაზის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1897 წ. 1 სექტემბერი. ქ. ოდესა. ლანჟერონი. ხელნაწერი. შავი მელნით. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

75. ნიკოლოზ ბიაზის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1899 წ. 30 დეკემბერი. ქ. ბაქო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

76. ნიკოლოზ ბიაზის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. ბოლო გვერდზეა მაკოს ნათლულის, ნ. ბიაზის შვილის, კოლიას მინაწერი.

1899 წ. ივლისი. ქ. ოდესა. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

77. ნიკოლოზ ბიაზის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1900 წ. 6 თებერვალი. ქ. ბაქო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

78. ილია საფაროვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1900 წ. საფრანგეთი. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.

79. მართა ჟღენცის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1905 წ. 7 ნოემბერი. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 4 ფ.

80. სონია ბაჟბუქ-მელიქოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

დმი.

1907 წ. 9 იანვარი. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

81. შაქრო საფაროვის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. საუბარია კენჭისყრით „წინამძღოლების“ არჩევის თაობაზე.

პირი: ბაგრატიონი, სუმბათოვი, დავიდოვი, გუნია (რამდენიმე გვარი არ იკითხება).

1912 წ. 12 ივნისი. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.

82. შაქრო საფაროვის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. იხსენებს ვინმე ვლადიმერ მიხეილის ძეს, რომელიც სკანდალს უწყობს მის ოჯახს.

1912 წ. 1 ოქტომბერი. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.

83. გიგოს (მაკო საფაროვას გერი ძმა) პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. რომელიც დაწერილია სან-ფრანცისკოში „კონტინენტალ-ჰოტელში“. მითითებულია ის მისამართიც, სადაც შემდეგ უნდა ჩასულიყო, კერძოდ სიდნეი, ავსტრალია.

1912 წ. 19 ნოემბერი. ხელნაწერი. შავი მელანი. 1 კ. 2 ფ.

84. შაქრო საფაროვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.

1925 წ. 16 აგვისტო. აფხაზეთი. დაბა ოჩამჩირე. ხელნაწერი. ღია ფერის მელანი. 2 ფ.

85. შაქრო საფაროვის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. წერს, რომ იმყოფება გადაღებებზე ა. წუნუნავასთან; უკმაყოფილოა პირობებით და ჯამაგირით.

1927 წ. 2 სექტემბერი. ხელნაწერი. ფანქარი. 2 ფ.

86. კოტე ქელიძის წერილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი. აღნიშნულია მარიამის უდიდესი ღვაწლი ახალგაზრდა მსახიობების აღზრდის საქმეში, აგრეთვე თელავის სახელმწიფო თეატრისთვის მისი უძვირფასესი გარდერობის შეწირვის შესახებ.

1932 წ. 24 აპრილი. თელავი. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 1 ფ.

87. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მისალოცი წერილი ლიზა ჩერქეზიშვილისადმი.

1937 წ. 8 აპრილი. თბილისი. ავტოგრაფი. მელანი. 2 ფ.

88. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სამადლობელი წერილი გუგული ბუხნიკაშვილისადმი.

1940 წ. 27 თებერვალი. ავტოგრაფი. მელანი. 1 ფ.

89. საქართველოს სახალხო არტისტის ნინო დავითაშვილის წერილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი. წერს თეატრში თავის პირველ ნაბიჯებზე და მარიამის მიერ გაწეულ დიდ ღვაწლზე მის მიმართ.

1940 წ. 7 აპრილი. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 2 ფ.

90. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის მისალოცი წერილი ალექსანდრე წუნუნავასადმი. ულოცავს ოპერის თეატრში გამართულ დღესასწაულს.

უთარილო. ხელნაწერი. მელანი. 1 ფ.

91. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის წერილი ვლ. ალექსი-მესხიშვილის გარდაცვალების გამო.

უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. 1 ფ.

92. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის წერილი ილია ზურაბიშვილისადმი (?). გამოთქვამს საყვედურს მისი სასცენო კოსტუმის გაყიდვის გამო.

უთარილო. ავტოგრაფი. შავი მელანი. დაკრული აქვს მუყაოს ფურცელი. 2 ფ.

93. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის წერილი იოსებ იმედაშვილისადმი. წერილი სავსეა მადლიერების გრძნობით და აღნიშნულია ის ქველმოქმედება და დახმარებები, რაც იოსებ იმედაშვილს გაუწევია ქართული თეატრისათვის.

უთარილო. ავტოგრაფი. ფანქარი. 1 ფ.

94. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის პირადი ხასიათის წერილი ნინო ყიფიანისადმი. ბიოგრაფიული ცნობებით. ბოლო გვერდზე სერგეი მესხის მინაწერი ფანქრით.

უთარილო. ავტოგრაფი. შავი მელანი. 4 ფ.

95. სონია აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
96. კატო აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.
97. დედის – კატო აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისად-
მი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.
98. კატო აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. [ძლიერ დაზიანებული ბოლოთი, მეორე ფურცლის
ბოლო მოხეულია]. 2 ფ.
99. კატო აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.
100. კატო აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. [პირველი გვერდის მარჯვენა ქვედა კუთხე დალაქა-
ვებულია მელნით]. 2 ფ.
101. კატო აბელოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. 4 ფ.
102. ტასო აბაშიძის პირადი ხასიათის წერილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. ფანქარი. 2 ფ.
103. ტასო აბაშიძის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
პირი: ავალიშვილები, ვიქტორ მატარაძე.
უთარილო. ქ. ჭიათურა. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 2 ფ.
104. სონია ბაჟბუქ-მელიქოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბა-
შიძისადმი.
უთარილო. ნოემბერი (?). ქ. იალტა. ხელნაწერი. შავი მელანი. 2 ფ.
105. სონია ბაჟბუქ-მელიქოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბა-
შიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
106. სონია ბაჟბუქ-მელიქოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბა-
შიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
107. სონია ბაჟბუქ-მელიქოვის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბა-
შიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე (ორივე ფურცელი დაზიანებულია
ზედა მარჯ. კუთხეში). 2 ფ.
108. სამარა მარჯანიშვილის (კოტე მარჯანიშვილის დის) პირადი ხასიათის წერილი
მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი (ღია) ფერის მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
109. სამარა მარჯანიშვილის (კოტე მარჯანიშვილის დის) პირადი ხასიათის წერილი
მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. იალტა. ხელნაწერი. შავი მელანი. სხვადასხვა ფერის ფურცლებზე. რუსულ
ენაზე. 4 ფ.
110. ელენე მარჯანიშვილის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

111. ელენე მარჯანიშვილის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
112. ელენე მარჯანიშვილის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო (18 აპრილი). ხელნაწერი. შავი მელანი. [ბოლო გვერდზე ფანქრით მინანური ანგარიშები]. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
113. ელენე მარჯანიშვილის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
114. ელენე მარჯანიშვილის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
115. ელენე მარჯანიშვილის და იურის (მისი ვაჟის?) პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო (28 მარტი). ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 3 ფ.
116. გიგო არღუთინსკის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. [ლაპარაკია სხვადასხვა ბენეფისების დაფინანსების შესახებ.] უთარილო. ნოემბერი. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ ენაზე. 2 ფ.
117. ნიკოლოზ ანდრიას ძე ბიაზის პირადი ხასიათის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო. ოდესა. ხელნაწერი. შავი მელანი. [პირველ გვერდზე, მარცხენა ზედა კუთხ. წერილის ავტორის ფოტო.] რუსულ ენაზე. 2 ფ.
118. უცნობი პირის წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი, ფინანსური პრობლემების შესახებ. პირი: შაქრო საფაროვი. უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი (პირველი გვერდის ზედა მარჯვ. ნაწილი დალაქავებულია მელნით. ორივე ფურცელი დაზიანებულია სინქრონული ნახვრეტებით.). 2 ფ.
119. ზინაიდა მესხიშვილის (ლადო მესხიშვილის მეუღლე) პირადი ხასიათის წერილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო. მოსკოვი. ხელნაწერი. შავი მელანი (წერილი დაწერილია შტამპიან საფოსტო ბარათზე). ზემო მარჯვენა და მარცხენა კუთხეებში წითელი ნაბეჭდი გერბით და საფოსტო მარკით. რუსულ ენაზე. 1 ფ.
120. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთვის დაწერილი წერილი: „მ. მ. საფაროვის ქალის პატივისმცემელთა საყურადღებოდ.“ ჩამოთვლილია ის საგაზეთო გამოცემები, რომლებიც გამოეხმაურნენ ამ თარიღს. აღნიშნულია, რომ დაისტამბა წიგნაკები მსახიობის ბიოგრაფიითა და დახასიათებით; დასურათებული. პირი: ალექსანდრე ბერიძე, ვლადიმერ ალექსი-მესხიშვილი, სოფრო მგალობლიშვილი, ვალერიან გუნია. უთარილო. ნაბეჭდი. 2 ფ.
121. გ. ახრახადის წერილი სათაურით: „ჩვენი მაკოს დღესასწაულის გამო.“ უთარილო. ნაბეჭდი. 2 ფ.
122. აკაკი წერეთლის ჩანაწერები: ა) „მცირე რამ შენიშვნა“ (2 ეგზემპლარად); ბ) წერილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი. უთარილო. ასლი. ნაბეჭდი. 14 ფ.

დაკავშირებული

123. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებული დეკემბერი 1912 წ. ხელნაწერი. ფანქარი. საფოსტო შრიფტი. აკინძული ალბომად. ქართულ და რუსულ ენებზე. 100 ფ.

დოკუმენტების მიმდევრობითი აღწერილობა:

- ხონის სახალხო საზოგადოება. 1912 წ. 22. 1.
- ხონის დრამატული ჯგუფი. 1912 წ. 22.1.
- ხონის დრამატული ჯგუფი. 1921 წ. 21.1.
- ხონის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. 1912 წ. 21.1.
- საჩხერის საზოგადოება. 1912 წ. 22. 1.
- სენაკის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. 1912 წ.
- ახალქალაქის საზოგადოების სახელით – სოფიო თარხანოვისა, ანეტა კაპანაძისა. 1912 წ.
- ლანჩხუთის ინტელიგენცია. უთარილო.
- დუშეთის ქალთა საზოგადოების სახელით – ქეთევან ცაგარელი. 1912 წ. 22.1.
- სამტრედიის წერა-კითხვის საზოგადოების გამგეობა. 1912 წ. 22.1.
- სამტრედიის წერა-კითხვის საზოგადოების გამგეობა. 1912 წ. 22.1.
- ხონის საზოგადოება. 1912 წ. 22.1.
- ოზურგეთი. ე. ა. ხუნდაძე. 1912 წ. 22.1.
- ოზურგეთი. დიმიტრი ერისთავი. 1912 წ. 22.1.
- ოზურგეთის ინტელიგენციის ერთი ჯგუფი. უთარილო.
- ქალაქ ოზურგეთის მოურავი – პლატონ ბერიძე. 1912 წ. 22.1.
- ოზურგეთის ინტელიგენციის ერთი ჯგუფი. 1912 წ. 22.1.
- ოზურგეთი. მაიკო და გრიგოლ აბაკელიები. 1912 წ. 22.1.
- ბაქო. „კონსტანტინოვის არტელი“. 1912 წ. 22.1.
- ქ. ქუთაისის თვითმმართველობის სახელით – ქალაქის თავი ჩიქოვანი. 1912 წ. 21.1.
- თელავი. აბელოვა. 1912 წ. 22.1.
- ეიზატი. ელენა თარხანოვა. 1912 წ. 22.1.
- ბაქო. ელიაშვილი. 1912 წ. 22.1.
- ბაქო. საგანმანათლებლო საზოგადოების განყოფილება. 1912 წ. 21.1.
- საბუნჩი. ქეთუსია ლორთქიფანიძე, იულია კალატოზოვა. 1912 წ. 22.1.
- ფოთი. ვალოდია, ლენა, იური, ნინა, თამარა მარჯანოვები. 1912 წ. 22.1.
- ფოთი. დრამატული საზოგადოების თავმჯდომარე – სალაყაია. 1912 წ. 21.1.
- ფოთი. სატელეგრაფო გზავნილი (50 მან.). მეუნარგია. 1912 წ. 21.1.
- სოხუმის საგანმანათლებლო სკოლა. 1912 წ. 22.1.
- სოხუმის საგანმანათლებლო სკოლა. 1912 წ. 22.1.

ყაზანი. ქართველი სტუდენტები. 1912 წ. 22.1.

კიევი. ქართველი სტუდენტები. 1912 წ. 22.1.

ხარბინი. ქართველთა საზოგადოება. 1912 წ. 21.1.

კიშინიოვი. ბაჟბუქი. 1912 წ. 22.1.

ბათუმი. „ჭავჭავაძის ქალთა წრის“ სახელით – კნიაგინია სოფიო ნაკაშიძე. 1912 წ. 22.1.

ელიზავეტოპოლის ქართველები. 1912 წ. 22.1.

ალექსანდროპოლი. ქართველთა სახელით – კონსტანტინე ჩხეიძე, გიორგი ჩხეიძე, დათე-შიძე, მძინარაძე. 1912 წ. 22.1.

ერევანი. ქართველთა სახელით – დიმიტრი ვირსალაძე, ხოშტარია, ლოლუა. 1912 წ. 21.1.

ნუხინი. ქართველთა სახელით. 1912 წ. 22.1.

თბილისი. კარგარეთელი. 1912 წ. 22.1.

თბილისი. საზოგადოებრივი კლუბი, ზემდეგი – თუმანოვი. 1912 წ. 21.1.

თბილისი. „ამიერკავკასიის“ რედაქციის სახელით – რედაქტორი როდიკოვი. 1912 წ. 22.1.

თბილისი. არტისტული საზოგადოება. 1912 წ. 22.1.

თბილისი. დიმიტრი ჩელოკაევი. 1912 წ. 21.1.

თბილისი. ეფროსინე კლდიაშვილი. უთარილო.

თბილისი. რონელი, პიასეცკაია. 1912 წ. 22.1.

თბილისი. პიანისტი ტერ-დავიდოვი. 1912 წ. 21.1.

თბილისი. ნაზაროვი. 1912 წ. 22.1.

ენოტაევსკი. გადასახლებულთა სახელით – გრიგოლაშვილი, რაზმაძე, ტერმინასოვი, ჩუხრუკიძე, პარასტაშვილი, ჯაფარიძე. 1912 წ. 19.1.

პეტერბურგი. აბელოვი. 1912 წ. 24.1.

მოსკოვი. მარჯანოვი. 1912 წ. 22.1.

მოსკოვი. მძინაროვი, თამარინი. 1912 წ. 22.1.

მოსკოვი. ელენა სუხოლოლსკაია და კნიაზი ნიკო ჭავჭავაძე. 1912 წ. 22.1.

თაყვანისმცემელთა სახელით ეგზავნება (300 მან.). 1912 წ. 22.1.

პეტერბურგი. ქართველ მინათმოქმედთა საზოგადოება. 1912 წ. 22.1.

პეტერბურგი. სამხედრო-სამედიცინო აკადემიის ქართველი სტუდენტები. 1912 წ. 21.1.

მოსკოვი (იუჟინი). ალ. სუმბათოვი. 1912 წ. 20.1.

ქუთაისი. ქალაქის თვითმმართველობა. 1912 წ. 21.1. (2 გვ.) 59. ქუთაისი. ჩირგაძე, შარა-შიძე. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი (ნემო, მიხაკო). 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. მცირე თეატრის ახალგაზრდული დასის სახელით – კალაბეგაშვილი, ზარდ-ანიშვილი. 1912 წ. 21.1.

დაბა მიხაილოვოს დასახლება. ქართველთა სახელით – ჩიქოვანი, იოსელიანი, გამრეკელი. 1912 წ. 22.1.

სოხუმი. შალვა დადიანი, ელო ანდრონიკოვა, ეველინა წუნუნავა. 1912 წ. 22.1.

ბათუმი. [საზოგადოების სახელით, ივანე მესხი გადასცემს საჩუქარსა და ადრესს; გრიგორი ელიავა, ნიკოლაი საბაევი, ანდრეი დეკანოზოვი, კნიაგინია – სოფიო ნაკაშიძე.] 1912 წ. 18.1.

ბათუმი. [იუბილეს დაესწრება დარია კეჟერაძე], კნიაგინია სოფიო ნაკაშიძე, ელიავა, საბაევი, დეკანოზოვი. 1912 წ. 20.1.

ბათუმის საგანმანათლებლო მმართველობის განყოფილება. თავმჯდომარე – კრინიცი. 1912 წ. 22.1. 67. ქუთაისი. ანტონ ფურცელაძე. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. დავით კლდიაშვილი. 1912 წ. 22.1.

ქ. თელავი. ერეკვის საქველმოქმედო საზოგადოების განყოფილება. 1912 წ. 22.1.

ქ. თელავის მოსახლეობის სახელით – მამასახლისი თათუზოვი. 1912 წ. 21.1.

თელავი. ძველი გავაზის საზოგადოების მინდობილობით – მამასახლისი დავით ხუციშვილი. ვლადიმერ ჩიჩუა. უთარილო.

თელავი. ნერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება. 1912 წ. 21.1.

ქ. თელავი. პაატაშვილი. [ითხოვს საიუბილეო სპექტაკლის დაჩქარებას.] 1912 წ. 17.1.

სიღნაღი. [ქართული საზოგადოება იუწყება, რომ მაკო საფაროვას 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებით დაიდგმება სპექტაკლი.] 1912 წ. 22.1.

ახალციხის ქართული საზოგადოება. 1912 წ. 22.1.

ვლადიკავკაზი. რუხაძე, რაზმაძე და სხვები. 1912 წ. (3 გვ.)

ვლადიკავკაზი. ადამ პორაკოვი. 1912 წ. 22.1.

ვლადიკავკაზი. განათლების განყოფილების თავმჯდომარე – შონტევი. 1912 წ. 22.1.

ხონი. [იუბილარს ეგზავნება 40 მანეთი, ხონის ინტელიგენციის სახელით.] საზოგადოების ხაზინადარი – ბახტაძე. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. ქალთა სახელით. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი. საგუნდო საზოგადოების მმართველობა. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. [იუბილეზე მივლინებულია ადრესის გადასაცემად ნათაძე], ქუთაისის გიმნაზია და დრამატული საზოგადოება. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი. კლასიკური გიმნაზიის მოსწავლეები. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. სახალხო უნივერსიტეტის მმართველობის სახელით – თავმჯდომარე გარსევანიძე. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი. საგანმანათლებლო საზოგადოება. 1912 წ. 21.1.

პეტერბურგი. ბათუმის ქალაქის თავი – კნიაზი ანდრონიკოვი. 1912 წ. 22.1.

პეტერბურგი. ანდრონიკოვი (მეუღლის სახელით). 1912 წ. 23.1.

მოსკოვი. ქართველ მინათმოქმედთა საზოგადოება. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. „მარგანეცმრეწველობის“ საზოგადოების და პირადად ზდანოვიცის სახელით. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი. ქალთა გიმნაზია. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. ნიკოლოზ ლორთქიფანიძე. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი. ალ. იმედაშვილი. 1912 წ. 21.1.

ქუთაისი. პურადოვი. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. გუბერნიის თავადაზნაურთა საზოგადოების სახელით – კნიაზი ნიჟარაძე. 1912 წ. 22.1.

ქუთაისი. რედაქცია „კოლხიდა“. 1912 წ. 22.1. [ხელნაწერი ფანქარი. საფოსტო შრიფტი. აკინძული ალბომად. ქართულ და რუსულ ენებზე. 100 ც.

ბარათები

124. თბილისის რუსული მუსიკალური საზოგადოების მიწვევა მაკო საფაროვა-აბაშიძეს საკონცერტო დარბაზის გახსნაზე.
1904 წ. 24 ოქტომბერი. დასტამბული. რუსულ ენაზე. გერბიანი. 1 ფ.

125. ვასო აბაშიძის სააღდგომო მისალოცი ბარათი ალექსანდრე ვლადიმერის ძე ლაბინსკისადმი.
უთარილო. ვოლჩანსკი (ხარკოვის გუბერნია). მარკიანი. მაკო საფაროვა-აბაშიძის სურათით (ბარათი გადაჭრილია). 1 ფ.

126. მაკო საფაროვა-აბაშიძის მისალოცი ბარათი შალვა დადიანის საიუბილეო კომიტეტისადმი.
უთარილო. ქ. თბილისი. ოპერის თეატრი. ხელნაწერი. ლურჯი მელანი. 1 ფ.

127. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებული მისალოცი ბარათები.
1912 წ. ხელნაწერი. ნაბეჭდი. ნიგნად აკინძული. ქართულ ენაზე. 42 ფ.

დოკუმენტის მიმღებრობითი აღწერილობა:

ლექსი – „გულწრფელი სალამი საფაროვა-აბაშიძისას!“ ა. გოგაშვილი. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ლექსი – „მ. მიხ. საფაროვა-აბაშიძისას!“ ახალგაზრდა მონაფეთა მინდობილობით: მიხ. ხერხეულიძე. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ლექსი – „მარიამ საფაროვა-აბაშიძისას“. ნ. ნუცუბიძე. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. აწყურის საზოგადოების სახელით – ანასტასია გამყრელიძისა. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. 1913 წ. 25 მარტი.

ბარათი. ვასო ლაშქარაშვილი. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. 1912 წ. 4 მარტი.

ბარათი. სავანის საზოგადოების სახელით – მარიამ ხახულ აბაშიძის ასული. ხელნაწერი მელნით. 1 ფ. 1912 წ. 9 ივნისი.

ბარათი. გიორგი ჯაბაური. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. 1912 წ. 3 თებერვალი.

ბარათი. ქუთაისის რეალური სასწავლებლის მონაფე – შალვა ლამბაშიძე. ხელნაწერი მელნით. 1, 5 გვ. დაბა ყვირილა. 1912 წ. 17 (ივანობისთვე?).

ლექსი – „ძეგლი უკვდავი“ (ვინმე გელა). ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. დაბა ჭიათურა. 1912 წ. 9 ივნისი.

ბარათი. ქართველი ექიმების მინდობილობით – ექიმი კ. ტყემელაშვილი. ნაბეჭდი. 1 გვ. 1912 წ.

ბარათი. თბილისის რკინიგზის სახელოსნოს მუშების სახელით (გვარები მინერული აქვს ფანქრით: დ. ლორთქიფანიძე, ზ. ჯაფარიძე და სხვები). ხელნაწერი მელნით. 1,5 გვ. უთარილო.

ბარათი. ოზურგეთის მოსახლეობისგან. ნაბეჭდი. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ქ. ტფილისის ვაჟთა და ქალთა გიმნაზია. ხელნაწერი მელნით. 1,5 გვ. ხელს აწერენ: დეკანი კ. ცინცაძე, ალ. მდივანი, თ. ლომოური, ნ. ბაქრაძე, ა. მიქაბერიძე, პ. იოსელიანი, ავალიშვილი, დ. კილოსანიძე, ზაქარია ფალიაშვილი, ნ. ახმეტელაშვილი და სხვები. უთარილო.

ბარათი. ვ. პაატაშვილი. ქ. თელავი. 1913 წ. 25 (მარიამობისთვე) აგვისტო. ხელნაწერი მელნით. 1 ფ.

ბარათი. სახალხო სახლში არსებულ ქართველ მშრომელთა გუნდი. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ყვირილელი ქალებისაგან. მელნით. 1 გვ. უთარილო.

თელავის სცენის მოყვარულთა საზოგადოების სახელით: ნინო გოგოლაძე, ირაკლი გამყრელიძე, ვანო პაატაშვილი, კოტე ონიკაშვილი, არჩილ ჩხიკვაძე, ივანე თეთრონელი, პელაგია მამისაშვილისა, ქეთევან იაშვილი-თარხანოვისა, ვახტანგ ჭავჭავაძე, გიორგი ტერ-სარქისოვი და სხვები. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ხარკოვის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო. გამგეობის წევრნი: ა. კანდელაკი, კოლა დუმბაძე, ვლ. შერვაშიძე, ვ. სიჭინავა. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ბათუმის ქართველი საზოგადოება. ნაბეჭდი. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ჟურნალ „ჯეჯილის“ რედაქცია. 1 გვ. მელნით. უთარილო.

ბარათი. ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობა. მწვანე მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ჭიათურელი ქალებისაგან. მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ჭიათურის ქართული დრამატული საზოგადოების გამგეობა. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. 1912 წ. 9 ივნისი.

ლექსი – ქართულ წარმოდგენების მმართველი წრის სცენის მოყვარულთაგან. [მინანერი, სიტყვიერი მილოცვა – ალ. ნუნუნავა], ხელს აწერენ: ე. ციმაკურიძე, კ. ხახანაშვილი, დიმიტრი ბაქრაძე, ალ. ბადრიძე, ა. ნარი-ნეიმანი, ვ. ნინიძე, ა. მეტრეველი და სხვები. ხელნაწერი ლურჯი მელნით. 1 ფ. (2 გვ.) 1912 წ. 4 თებერვალი.

ბარათი. გუდაუთის ქართველობისაგან. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ნაძალადევის მცხოვრებნი: ვ. ჩარკვიანი, ალ. ნაცვლიშვილი, ზაქარია ლაბაური და სხვები. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

დაბა ზესტაფონის ვაჭრებისაგან. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ყვირილის მოსწავლე ახალგაზრდობისაგან. ხელნაწერი მელნით. 2 ფ. (2 გვ.). უთარილო.

ბარათი. ზუბალაშვილების სახელობის სახალხო წარმოდგენების მმართველი წრე. ხელს აწერენ: გიგო გელიკურაშვილი, რომანოზ სალაყაია, კ. ხახანაშვილი, ნ. ჭანკვეტაძე, ს. ანკარა, დ. ბაქრაძე და სხვები. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. 1912 წ. 12 იანვარი.

ბარათი. ქუთაისის ქართული დრამატული საზოგადოება. გამგეობის თავმჯდომარე: მ. გ. ანჯაფარიძისა, თავმჯდომარის ამხანაგი (მოადგილე): ილ. ჩიქოვანი, წევრები: გ. ნათაძე, ივ. პურადაშვილი, ს. წერეთელი და სხვები. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ქუთაისის ქართული თეატრის დრამატული დასი. ხელს აწერენ: ანეტა ქიქოძე, მ. ქორელი, ნინო ჩხეიძე, მ. მდივანი, თ. გოგოლაშვილი, ალ. მელაშვილი, ს. გაჩეჩილაძე,

ან. მურუსიძე, კ. ამაშუკელი, ვასო აბაშიძე, ალ. ლოლობერიძე და სხვები. ნაბეჭდი. 1 გვ. უთარილო (ბარათი დალაქავებულია მელნით).

მისალოცი ბარათი, ლექსი. ყვარლის ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის წევრი: შ. კალანდარიშვილი. ხელნაწერი მელნით. 4 ფ. (7 გვ.). 1912 წ. 17 ივნისი.

ბარათი. „თემის“ რედაქციის თანამშრომელთა და ასოთამწყობთა მინდობილობით – მიხეილ ნულუკიძე. ხელნაწერი მელნით. 2 ფ. (1,5 გვ.) უთარილო.

ბარათი. ტფილისის ქართული ფილარმონიული საზოგადოებისაგან. თავმჯდომარის ამხანაგი (მოადგილე): დავით ჯორჯაძე, წევრი: ა. მელაშვილი. ხელნაწერი მელნით. 1 გვ. უთარილო.

ბარათი. ჭიათურის დრამატული სცენის მოყვარულთა წრე. ხელნაწერი მელნით (გაფორმებული). 1 გვ.

128. ლითოგრაფიული სურათები, მარიამ საფაროვა-აბაშიძე როლებში: ნატალია – („ხათაბალა“), ლუიზა – („ორი ობოლი“), ოფელია – („ჰამლეტი“), ფაიხოში – („სამშობლო“), ნუცა – („ალღუმი“); კოლექტიური და ახლობლებთან ერთად: მარიამ საფაროვა-აბაშიძის ანტრეპრიზა ქ. ქუთაისში. 1899 წ.; მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა 1888 წ.; მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა (ბოლო დროს გადაღებული); ნატო გაბუნია და მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა; ვასო აბაშიძე და მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა 1879 წ.

1888-1899 წწ. ლითოგრაფიული სურათები დაკრულია მუყაოზე. სულ 10 ფოტო. 2 ფ.

129. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის პირველი ბენეფისისა და სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის საიუბილეო შემოსავალ-გასავლის ანგარიში, დ. გ. ერისთავის ხელმოწერით.

1879 წ. 13 ივნისი. ხელნაწერი. მელანი. 4 ფ.

130. ანტრეპრენიორები: კ. მესხი, ვ. ალექსი-მესხიშვილი, მარიამ საფაროვა-აბაშიძე აფინანსებენ მსახიობთა ჯგუფს, თითოეულს 48 მანეთის ოდენობით 8 დღიანი საგასტროლო მარშრუტისთვის ბაქოსა და ელიზავეტოპოლში. დაფინანსებულთა ხელმოწერები: ალ. იმედაშვილი, უ. ივანიძე, ბ. ბეგლარიძე, ნ. სარჯველაძე (ზაქარია საფაროვი?), ვ. მატარაძე, იმედაშვილი, ეფ. მესხისა, გვარაძე, ს. ჩოხელი, ქორიძე და სხვები.

1904 წ. 13 აპრილი. ხელნაწერი. შავი მელანი. ფურცლის ბოლოები გახეულია ვერტიკალურად. რუსულ ენაზე. 2 ფ.

131. სიგელი მიძღვნილი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი ქართული დრამატული საზოგადოების საპატიო წევრად არჩევის გამო.

1913 წ. 24 აპრილი. თბილისი. პლომბიანი. ნაბეჭდი. დაზიანებული. 1 ფ.

132. მარიამ საფაროვა-აბაშიძე ნატალიას როლში, სუნდუკიანის 4 მოქმედებიანი კომედია „ხათაბალა“-დან. სურათი მიძღვნილია ნიკო გოცირიძისადმი, მარიამ საფაროვა-აბაშიძის ავტოგრაფით.

1914 წ. 4 მარტი. ლითოგრაფიული პორტრეტი. ავტოგრაფით (ძლიერ დაზიანებული). 1 ც.

133. ქართველ მსახიობთა კორპორაცია „დურუჯი“-ს მიერ გამოშვებული მფრინავი აფიშა („ლეტუჩკა“) რუსთაველის თეატრში გამართული საღამოს შესახებ, მარიამ საფაროვა-აბაშიძისთვის რესპუბლიკის სახალხო არტისტის წოდების მინიჭებასთან დაკავშირებით.

1925 წ. 12 მაისი. ნაბეჭდი. 1 ფ.

მარიამ საფაროვა-აბაშიძის გარდაცვალების ცნობები

134. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის პასპორტის ჩაბარების ფორმა 15, მიტანილი მილიციის ორგანოში ივანე გიორგის ძე ნანეიშვილის მიერ.

1940 წ. 11 დეკემბერი. ხელნაწერი. მელანი. ხელს აწერს: საპასპორტო მაგიდის უფროსი (გვარი არ იკითხება). რუსულ ენაზე. 1 ფ.

135. მარიამ საფაროვა-აბაშიძის გარდაცვალების მოწმობა, გაცემული საქართველოს სსრ სახალხო კომისარიატის მოქალაქეობრივი მდგომარეობის აქტების განყოფილების მიერ.

[გარდაცვალების მიზეზი – გულის დამბლა. ასაკი – 80 წელი.]
1940 წ. 11 დეკემბერი. ხელნაწერი. მელანი. ხელს აწერს: მმარის ბიუროს გამგე (გვარი არ იკითხება). ბლანკიანი ფურცელი გერბით და ბეჭდით. 1 ფ.

136. საქართველოს მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა ვაკის პანთეონის დირექტორის (ი. ე. ?) ნებართვა მაკო საფაროვა-აბაშიძის ამავე პანთეონში დასაფლავების შესახებ.
1940 წ. 13 დეკემბერი. ბლანკიანი. ხელნაწერი. მელანი. რუსულ ენაზე. 1 ფ.

137. ხელოვნების სამმართველოს, კერძოდ, სათეატრო განყოფილების მთავარი ინსპექტორის კილოსანიძის დავალება მიცემული ივანე გიორგის ძე ნანეიშვილისადმი, აწარმოოს ყველა საორგანიზაციო ხარჯი მარიამ მიხეილის ასული საფაროვა-აბაშიძის დაკრძალვასთან დაკავშირებით.
1940 წ. 14 დეკემბერი. დაბეჭდილი. ნომრით-54/3146. გერბითა და ბეჭდით. რუსულ ენაზე. 1 ფ.

138. ირლანდიის მოქალაქის კაროლ ფოქსის წერილი ვინმე ოთარისადმი (სავარაუდოდ, ოთარ გიგინეიშვილი) იმის შესახებ, რომ მაკო საფაროვა-აბაშიძე იყო მისი ბაბუის – ილიას და; სთხოვს მოიძიოს ცნობები მის შესახებ ან გააგებინოს, არსებობს თუ არა რამე საზოგადოება, რომელსაც მიმართავს დახმარებისთვის.
1985 წ. 26 ივნისი. როზმინ პარკი. დუნ ლოგჰაირი. ირლანდია. ნაბეჭდი. 1 ფ.

139. მაკო საფაროვა-აბაშიძის სასცენო მოღვაწეობის 30 წლის იუბილესთან დაკავშირებული შემოსავალ-გასავლის ანგარიშები. [შედგენილი საიუბილეო კომიტეტის ხაზინადარის მიერ.]
უთარილო. ნაბეჭდი. 4 ფ.

140. ცარიელი კონვერტი; ადრესატი – მარიამ მიხეილის ასული საფაროვა-აბაშიძე. [კონვერტზე აღნიშნულია, რომ მისი პირველი ბენეფისი გაიმართა ქართულ თეატრში. კონვერტის უკან დ. ერისთავის ხელმოწერა.]
უთარილო. ხელნაწერი. შავი მელანი. რუსულ და ქართულ ენებზე. 1 კ.

141. ელ. ჩერქეზიშვილის სადღესასწაულო წარმოდგენაზე შესასვლელი ბილეთი. [დანიშნული 2 თებერვლის პირველ საათზე სახაზინო თეატრში.]
უთარილო (2 თებერვალი). ნაბეჭდი. 1 ც.

142. სუფლიორ კოლია გალუსტოვის ლექსი მიძღვნილი მაკო საფაროვა-აბაშიძისადმი.
უთარილო. ხელნაწერი. 1 ფ.

143. მარიამ საფაროვა-აბაშიძისადმი მიძღვნილი რეცენზიები, ამონაჭრები საგაზეთო სტატიებიდან. სურათებიანი აფიშა სპექტაკლისა „ხათაბალა“. 1. „საქართველოს მოამბე“ № 11; მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა (სცენაზე 35 წლის მოღვაწეობის გამო.). ნ. ყიფიანი. 2. აფიშა. [იუნეცება, რომ 1910 წლის 29 მარტს მ. მ. საფაროვა-აბაშიძის თაოსნობით გაიმართება წარმოდგენა. სპექტაკლში „ხათაბალა“ მთავარ როლებს ასრულებენ: „ნატალი“ – მ. მ. საფაროვა-აბაშიძისა, „ხამფერა“ – ნ. გაბუნია-ცაგარელისა, „ისაია“ – ვასო აბაშიძე, „გერასიმ იაკულები“ – კ. ყიფიანი, პიესის ავტორი – მ. მ. სუნდუკიანი. 3. სტატიები: „მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა“. დავ. კლდიაშვილი. 4. „Арабески“ – (?) 5. „Предстоящий юбилей“. Лев Днепровский. 6. „Театр и музыка“. Л. К. 7. „30 летний юбилей М. Сафаровой-Абашидзе“. В. З. 8. „К спектаклю М. М. Сафаровой-Абашидзе“. (?) 9. „Юбилей артистки М. М. Сафаровой-Абашидзе“. 10. „მარიამ აბაშიძის იუბილეს გამო.“ (წერილი ახალციხიდან, „მოამბე“) [მცირე შენიშვნა თელავიდან. მემატრიანე.] 11. „Пора вспомнить“. (?) 12. „მარიამ მიხეილის ასულის საფაროვა-აბაშიძის იუბილეს გამო.“ (?) 13. „მ. მ. საფაროვა-აბაშიძის დღესასწაული თელავში“ („დავინწყებუი“). 14. „Театр и музыка“. 1912 г. 8-го февраля. 15. „По Грузии“. Адам. 16. „Праздник Мельпомены“. (?) 17. „მცირე მოგონება მ. მ. საფაროვა-აბაშიძის გამო.“ ს. მგალობლიშვილი. 1911 წ. 6 დეკემბერი. 18. „სალიტერატურო დილა ქართულ თეატრში.“ (?)

უთარილო. პრესა ქართულ და რუსულ ენებზე. აკინძული. დაზიანებული. [თავფურცელზე მაკო საფაროვა-აბაშიძის ლითოგრაფიული სურათი.] 6 ფ.

144. „მარიამ საფაროვა-აბაშიძის სიყმანვილე და სცენაზე პირველად გამოსვლა“ – დანერილი ივანე მჭედლიშვილის მიერ.
უთარილო. ნაბეჭდი. 11 ფ.